

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال دوم، شماره پیاپی ۵، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۶/۲۸ تاریخ پذیرش: ۹۲/۲/۱۴

صص ۱۲۵-۱۴۰

بررسی عوامل مرتبط با گرایش پسران نوجوان شهر ایلام به رفتار بزهکارانه

مسعود الماسی، مربی گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور*
امید محمدزاده، مربی گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور
مصطفی ملکی، مربی گروه فقه و مبانی حقوق دانشگاه پیام نور

چکیده

شیوع رفتار انحرافی در میان نوجوانان، از حادترین مسائل اجتماعی جوامع مختلف است که ریشه‌دار شدن آن موجب بیم و نگرانی‌های زیادی است. به منظور شناخت عوامل مرتبط با گرایش نوجوانان پسر شهر ایلام به رفتار بزهکارانه، این مقاله، به شیوه پیمایشی و با توزیع پرسشنامه به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، ۳۷۰ نفر از پسران نوجوان شهر ایلام را ارزیابی کرده است. یافته‌ها بیانگر آن است که تقلب در امتحان، رفتارهای جنسی و دعوا کردن، بیشترین گرایش را در بین پاسخگویان داشته‌اند. همچنین، از میان ۱۰ متغیر مستقل آزمون شده، متغیرهای؛ نظارت خانواده، صمیمیت بین اعضای خانواده، آسفتگی خانواده، داشتن مجرم در خانواده، تعلق خاطر به مدرسه، همنشینی با دوستان بزهکار، وابستگی به دوستان، استفاده از تولیدات فرهنگی داخلی و استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی با گرایش پسران نوجوان به رفتار بزهکارانه رابطه معنی‌دار داشته‌اند. تفسیر نتایج تحلیل رگرسیونی چند متغیره گام به گام نشان می‌دهد که متغیرهای همنشینی با دوستان بزهکار، صمیمیت بین اعضای خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های خارجی، وابستگی به دوستان و نظارت خانواده، ۴۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین نموده‌اند.

واژه‌های کلیدی: خانواده، مدرسه، همسالان، رسانه‌ها، رفتار بزهکارانه.

مقدمه

نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی انحرافات، انحراف اجتماعی^۱ را به‌عنوان شیوه رفتاری که بر خلاف وفاق جامعه است، در نظر گرفته، آن‌را به عدم هم‌نواپی با یک هنجار یا مجموعه‌هایی از هنجارهایی که مورد قبول بیشتر اعضای یک جامعه واقع شده است، تعریف نموده و اصطلاح بزهکاری^۲ را هنگامی به‌کار می‌برند که عاملان چنین شیوه رفتاری افراد زیر سن قانونی باشند (Kendall, 2000). آنها در سال‌های اخیر با تکیه بر ملاک سن و تأکید بر تعریفی که قانون رسمی از انحرافات ارائه می‌دهد، رفتار انحرافی را به دو دسته بزهکاری و جرم، به این صورت تقسیم کرده‌اند که؛ اگر رفتار انحرافی توسط جوانان و نوجوانان صورت گرفته باشد، بزهکاری، و اگر توسط بزرگسالان انجام شود، به‌عنوان جرم تلقی می‌شود (Shoemaker, 1990: 30-32). بر این اساس، فرد بزهکار کسی است که به ارتکاب رفتار ضد اجتماعی یا قانون‌شکنی متهم است؛ ولی به علت اینکه به سن قانونی نرسیده، مانند یک مجرم بزرگسال، مجازات نمی‌شود. بنابراین، رفتار بزهکارانه آن دسته از رفتارهای انحرافی است که توسط جوانان کمتر از ۱۸ سال صورت می‌گیرد و بر حسب عمق و شدت عمل انحرافی، به دسته‌های کوچکتری مانند: بزهکاری شدید (حملات شدید، سرقت، استفاده از سلاح گرم در سرقت‌ها و ...) و بزهکاری ملایم (تخریب کیوسک تلفن، شکستن لامپ، پاره کردن صندلی و ...) تقسیم شده است (Agnew, 1991: 59).

امروزه رفتارهای بزهکارانه به مسأله‌ای بغرنج تبدیل شده که روز به روز آثار نامطلوبی را در حیات فردی و خانوادگی افراد بر جای گذاشته و موجب نابسامانی‌های اجتماعی فراوانی شده که ریشه‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی آن از ابعاد مختلفی قابل تحلیل و بررسی است.

به علت اینکه بیشتر گونه‌های رفتار بزهکارانه معلول عوامل و شرایط متعدد و متفاوتی است، از این‌رو وقوف به ماهیت آنها به‌عنوان مجموعه‌ای به‌هم بسته و پیوسته نیازمند بررسی عوامل مختلفی در ارتباط و همبستگی با یکدیگر است. از آنجایی که جامعه‌شناسی انحرافات عمدتاً به عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر بزهکاری پرداخته و از میان این عوامل، کارگزاران جامعه‌پذیری جوانان، نظیر خانواده، مدرسه، گروه‌های همسال و رسانه‌های جمعی را بیشتر مورد توجه قرار داده است (احمدی، ۱۳۸۹: ۱۳۱)، مقاله حاضر نیز می‌کوشد عوامل جامعه‌پذیری مرتبط با گرایش به رفتار بزهکارانه نوجوانان پسر شهر ایلام را بررسی کند. در واقع، هدف اساسی مقاله، دستیابی به پاسخ این سؤال است که چه عوامل جامعه‌پذیری با گرایش به رفتار بزهکارانه نوجوانان ایلامی ارتباط دارند؟ و نقش هریک از آن عوامل در بروز این پدیده چگونه است؟

استان ایلام با جمعیتی بالغ بر ۵۰۰ هزار نفر، علی‌رغم داشتن استعدادهای انسانی و طبیعی فراوان، یکی از استان‌های کم‌برخوردار به حساب می‌آید که با پدیده مهاجرت روستاییان، حاشیه‌نشینی و به تبع آن مشکلات ناشی از این پدیده، از جمله بزهکاری مواجه است. الگوی شهرها در این استان، نه از سر قاعده و اصول شهروندی و شهرسازی صورت گرفته، که در نتیجه مهاجرت بی‌رویه روستاییان و گسترش آن، یک شبه ره صد ساله رفته است. تغییر و تحولات به وجود آمده در شهر ایلام و رشد و افزایش سریع جمعیت شهری و پیامدهای فرهنگی، اجتماعی و فضایی آن و ظهور خصوصیات فرهنگی جدید و خرده‌فرهنگ‌ها، همچنین، تنوع طایفه‌ها و بحث همجواری آنها با هم، و تأثیر همه این موارد بر امنیت شهر ایلام و نقش غیر قابل انکار موارد فوق در شکل‌گیری شخصیت نوجوانان به عنوان آینده‌سازان جامعه و نیز، عدم انجام پژوهش‌های

^۱ Social Deviance

^۲ Delinquency

مقیممی اسفندآبادی (۱۳۸۵) در "بررسی علل و عوامل بزهکاری افراد ۱۹-۱۵ ساله در شهر تهران"، عواملی مانند خانواده، آموزش و پرورش و اقتصاد را باعث بزهکاری می‌داند.

کالدول^۱ و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان "بررسی رابطه بین کنش والدین، اعتماد به نفس و بزهکاری در بین پسران نوجوان"، با مطالعه ۹۵ نفر از بزهکاران سیستم قضایی آمریکا، رابطه بین فرایند خانواده و والدین، تأثیر بسزای آنها در زندگی جوانان را مورد آزمون قرار می‌دهند. نتایج این پژوهش به‌طور کلی و همگام با پژوهش‌های پیش از خود، رابطه منفی کنش والدین و نیز رابطه مثبت اعتماد به نفس با رفتار بزهکاران را نشان می‌دهد.

مک کریستال^۲ و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی که بر روی ۵۱ نفر از دانش‌آموزان ۱۵-۱۴ ساله در معرض استفاده از داروهای توهم‌زا انجام دادند، نشان می‌دهند برنامه‌هایی که توسط مدرسه برای پیشگیری از رفتارهای بزهکارانه بر روی این افراد پیاده می‌شود، نمی‌تواند کمک زیادی به آنها بکند، چرا که آنها به کمک همه جانبه و تمام وقت نیاز دارند و این از عهده مدرسه خارج است. رایان و تستا^۳ (۲۰۰۵) در پژوهشی پیرامون بد رفتاری با کودکان و بزهکاری در نوجوانان، به بررسی نقش دوران کودکی افراد در خانواده، در ایجاد افراد بزهکار می‌پردازند. ارزیابی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که احتمال ارتکاب رفتارهای بزهکارانه توسط کودکانی که سابقه سوء رفتار دارند، بیشتر و نرخ بزهکاری آنها ۴۷ درصد بیش از کودکانی است که در دوران کودکی از سوی والدین مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند.

هریک از پژوهش‌های فوق، جنبه‌ای از عوامل

کافی در زمینه بزهکاری در شهر ایلام، ضرورت انجام این پژوهش را باعث شده است.

پیشینه تجربی

حسنوند و حسنوند (۱۳۹۰) در "بررسی عوامل خانوادگی و اجتماعی مؤثر بر رفتار بزهکارانه دانش‌آموزان"، ۳۵۰ نفر از دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان سلسله در استان لرستان را بررسی کردند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که بین دینداری، میزان نظارت والدین بر فرزندان، تعهدات خانوادگی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و تعهدات آموزشگاهی با رفتار بزهکارانه دانش‌آموزان رابطه‌ای معنادار و معکوس وجود دارد. همچنین، نتایج بیانگر وجود رابطه مثبت و معناداری بین معاشرت با دوستان بزهکار و رفتار بزهکارانه دانش‌آموزان بود. در تحلیل رگرسیونی نیز این شش متغیر وارد مدل شدند و در مجموع ۶۵/۵ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تبیین شد.

احمدی و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی با هدف بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مرتبط با میزان بزهکاری جوانان، با استفاده از توزیع پرسشنامه خود گزارشی، ۴۹۹ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان شهرستان آباده را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که متغیرهای وابستگی به دوستان، مذهبی بودن و استفاده از رسانه‌های جمعی به ترتیب بیشترین رابطه را با متغیر بزهکاری جوانان داشته‌اند. همچنین، مدل تحقیق با سه متغیر فوق، ۳۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کرده است.

حبیب‌زاده و قاسمی (۱۳۸۸) در پژوهشی نشان دادند که استفاده طولانی مدت از تلویزیون، عدم استفاده از اینترنت و استفاده زیاد از فیلم‌ها و لوح‌های فشرده ویدیویی، با احتمال بروز بزهکاری در نوجوانان رابطه وجود دارد.

¹ Caldwell

² Mc Crystal

³ Ryan and Testa

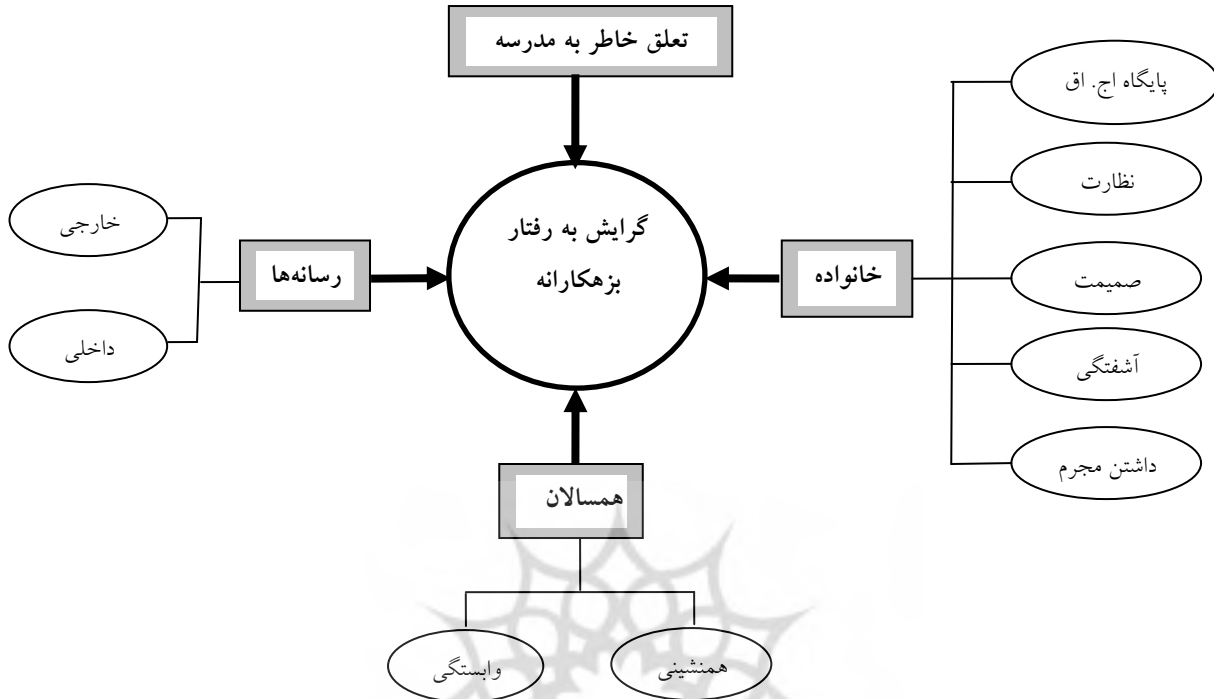
جامعه‌پذیری را بر بخشی از رفتارهای انحرافی بررسی کرده‌اند که هم برای سنجش متغیر وابسته و عوامل مرتبط با آن، و هم برای استفاده پژوهشگران بعدی مؤثر و مهم بوده، در تبیین مساله مورد نظر مفید به نظر می‌رسند، با وجود این، برای تبیین همه‌جانبه موضوع، کافی به نظر نمی‌رسند. برای سنجش فضای مفهومی مساله مورد بحث، به مجموعه‌ای از عوامل نیاز است که بتوانند آن مفهوم را تحت پوشش قرار دهند و هر چه بیشتر به اعتبار آن کمک نمایند. بر این اساس، در این پژوهش سعی شده است تا بیشترین اعتبار در این مورد به دست آید. لذا مجموعه‌ای از عواملی که در پیشینه پژوهش و مبانی نظری آمده، استفاده و بررسی شده است.

چارچوب نظری

جامعه‌شناسی انحرافات عمدتاً به عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر بزهکاری پرداخته و از میان این عوامل، کارگزاران جامعه‌پذیری جوانان نظیر خانواده، مدرسه، گروه‌های همسال و رسانه‌های جمعی را بیشتر مورد توجه قرار داده است (احمدی، ۱۳۸۹: ۱۳۱). بر این اساس، نظریه مورد استفاده در این پژوهش، ترکیبی از نظریه‌های خرده‌فرهنگی، بوم‌شناسی، کنترل اجتماعی و همنشینی افتراقی است. نظریه‌های خرده‌فرهنگی، بزهکاری جوانان را از جرم متمایز دانسته، بر این باورند که رفتار بزهکارانه به وسیله افرادی رخ می‌دهد که هنوز به سن قانونی نرسیده‌اند. آنها به موضوع رفتار بزهکارانه در میان جوانان طبقات پایین جامعه بر حسب ویژگی‌های خرده‌فرهنگی آنان، نظیر ارزش‌ها، زبان و اسلوب‌های زندگی پرداخته‌اند. به اعتقاد نظریه‌پردازان خرده‌فرهنگی، رفتار بزهکارانه به وسیله دار و دسته‌های بزهکار معمولاً در اجتماعات خرده‌فرهنگی طبقات پایین جامعه شکل گرفته، به اجرا در می‌آید. افراد پس از جدا شدن از جامعه خویش، به عنوان یک خرده‌فرهنگ، با تشکیل طیف

حاشیه‌نشین در اطراف شهرها، به سبب نوع زندگی حاشیه‌نشینی، با بی‌برنامگی، آشفتگی، ضعف پیوندهای اجتماعی، از بین رفتن حمایت‌های اجتماعی و فشارهای فیزیکی و روانی رو به رو می‌شوند. این عوامل به تضاد فرهنگی، احساس از خود بیگانگی و جدایی در بین آنان و در نهایت پیدایش خرده‌فرهنگ بزهکارانه و شیوع جرم و بزهکاری منجر خواهد شد (احمدی، ۱۳۸۹: ۷۲). نظریه‌پردازان دیدگاه بوم‌شناسی استدلال می‌کنند که اندازه جمعیت، تراکم اجتماعی و سکونت و ناهماهنگی اجتماعی در ارتباط با زندگی شهری، به تخریب حمایت‌های اجتماعی و روابط نزدیک و جایگزین آنها با مکانیزم‌های رسمی کنترل رسمی و غیر شخصی و سازمان‌های بوروکراتیک منجر می‌شود، که با تضعیف پیوندها و حمایت‌های اجتماعی، نقش خانواده و مدرسه در کنترل فرد کم‌رنگ می‌شود (Schwirian & Schwirian, 287: 1993). از منظر نظریه کنترل اجتماعی، عدم تعلق و تقید فرد نسبت به دو نهاد خانواده و مدرسه زمینه‌ساز رفتارهای بزهکارانه است. هنگامی که خانواده و مدرسه قادر به یاد دادن ارزش‌ها و هنجارهای مورد وفاق جامعه نباشند و فرد از طریق این نهادها کنترل و یا حمایت نشود، به دوستان و گروه‌های همسال پناه می‌برد. در این حالت، ارضای نیازها به شیوه بزهکارانه، با مشارکت افرادی که شبیه خود او هستند، به آسانی قابل وصول است و الگوهای بزهکاری به راحتی به فرد منتقل می‌شود (Hirschi, 1979: 34-38). از دیدگاه نظریه همنشینی افتراقی، جوانان در فرایند یادگیری اجتماعی به تقلید از رفتار دیگران می‌پردازند و از طریق رسانه‌های جمعی (به ویژه رسانه‌های تصویری) برخی از رفتارهای بزهکارانه نظیر پرخاشگری و خشونت را می‌آموزند (احمدی، ۱۳۸۹: ۱۴۳).

مدل نظری

فرضیه‌های پژوهش

- بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین نظارت خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین صمیمیت بین اعضای خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین آشناقتگی خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین داشتن مجرم در خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین وابستگی به دوستان و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین همنشینی با دوستان بزهکار و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین میزان استفاده از تولیدات فرهنگی داخلی و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.
- بین میزان استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.

تعریف مفاهیم و متغیرها

گرایش به رفتار بزهکارانه: گرایش به رفتار بزهکارانه به عنوان متغیر وابسته پژوهش حاضر، در سطح و مقیاس نسبی و به وسیله طیفی مشتمل بر ۲۰ سؤال بررسی شده است. منظور از رفتار بزهکارانه، بزهکاری از نوع ملایم است و موارد زیر به عنوان رفتار بزهکارانه شناخته می‌شوند: فرار از مدرسه، فرار از خانه، ارتباط تلفنی یا مستقیم با جنس مخالف، همجنس بازی، استمنای کردن،

متغیری است که به وسیله حاصل جمع نمره‌های چهار گویه، در سطح نسبی سنجیده شده است.

۳. نظارت خانواده: منظور میزان کنترلی است که در خانه توسط خانواده بر رفتار و اعمال فرد اعمال می‌شود و در طیفی مشتمل بر چهار گویه، در سطح نسبی سنجیده شده است.

۴. آشفتگی خانواده: منظور از این متغیر؛ تضاد، اختلاف نظر، تنش و بحث و جدل بیش از حد بین اعضای خانواده است که با کنش‌ها و اختلالات رفتاری نظیر غیر منطقی بودن، دعوا، کشمکش و تعارض بین اعضای خانواده مشخص، به وسیله حاصل جمع نمره‌های چهار گویه، در سطح نسبی سنجیده شده است.

۵. وجود مجرم در خانواده: اینکه در میان اعضای خانواده، تاکنون چند نفر مرتکب جرم شده‌اند، متغیری است که در سطح نسبی بررسی شد.

- تعلق خاطر به مدرسه: تعلق خاطر فرد نسبت به مدرسه، به‌عنوان یکی از کارگزاران اصلی جامعه‌پذیری افراد، در طیفی مشتمل بر چهار گویه، در سطح نسبی سنجیده شده است.

- گروه همسالان: گروهی است که اعضای آن سن مشابه داشته، اغلب از یک جنس هستند و با یکدیگر یک جرگه اجتماعی تشکیل داده‌اند که فرد با عضویت در آن در کنش متقابل با دیگر اعضای گروه قرار گرفته، با ایفای نقش خود در گروه، از حمایت گروهی برخوردار می‌شود. دو متغیر وابستگی به دوستان و همنشینی با دوستان بزهکار که مربوط به گروه همسالان هستند، به ترتیب به وسیله حاصل جمع نمره‌های طیف‌های ۴ و ۵ سؤالی، در سطح نسبی سنجیده شده‌اند.

- رسانه‌های جمعی: رسانه‌های جمعی آثار غیر قابل انکاری بر رفتار نوجوانان دارند. چگونگی استفاده از وسایل ارتباط جمعی توسط پاسخگویان، در قالب دو

مصرف سیگار، مصرف داروهای توهم‌زا (قرص X)، مصرف حشیش، مصرف مشروبات الکلی، شرکت در دعوای فردی یا گروهی، تخریب اموال عمومی (اموال مدرسه، چمن خیابان، کیوسک تلفن، صندلی اتوبوس)، تخریب اموال شخصی (اتومبیل‌های شخصی)، تقلب در امتحان، مشارکت در گروه‌هایی که برای مردم مزاحمت ایجاد می‌کنند، استفاده از فیلم سکسی، نافرمانی نسبت به والدین و توهین به آنها، بیرون ماندن از خانه تا نیمه شب بدون اجازه والدین، سر دادن شعارهای زشت در میدان‌های ورزشی و تأخیر در مدرسه به‌طوری‌که موجب ناراحتی خانواده و مدرسه شده باشد.

عوامل جامعه‌پذیری: عمدتاً به عوامل اجتماعی، فرهنگی مؤثر بر بزهکاری پرداخته و از میان این عوامل، خانواده، مدرسه، گروه‌های همسال و رسانه‌های جمعی را مورد توجه قرار داده است:

- خانواده: خانواده از ارکان اساسی شکل‌گیری رفتار و نگرش دانش‌آموز است. برای سهولت در انجام کار، عوامل مربوط به خانواده در پژوهش حاضر به پنج دسته و به شرح ذیل تقسیم شدند:

۱. پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده: موقعیت و منزلت خانواده از نظر شرایط اجتماعی - اقتصادی در جامعه، به‌وسیله شاخص‌هایی چون: درآمد، سواد و شغل والدین، تعیین شده است. برای سنجش این متغیر، ابتدا درآمد خانواده در مقیاس نسبی، سواد والدین بر اساس کلاس، و شغل آنها بر اساس رتبه‌بندی مشاغل با توجه به منزلت اجتماعی (مقدس، ۱۳۷۴) امتیازبندی، و سپس با استفاده از حاصل جمع امتیازات این پنج شاخص، متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده در مقیاس نسبی سنجش شده است.

۲. صمیمیت بین اعضای خانواده: این که رابطه بین اعضای خانواده اعم از والدین و فرزندان، چقدر صمیمی است،

متغیر زیر و در سطح نسبی اندازه‌گیری شده است:

۱. میزان استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی: میزان ساعات استفاده فرد از محصولات که خارج از مرزهای کشور تولید می‌شود (اعم از؛ سی‌دی‌های مبتذل، شو، برنامه‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های تلویزیونی خارجی).
۲. میزان استفاده از تولیدات فرهنگی داخلی: میزان ساعات استفاده فرد از محصولات که در داخل کشور تولید می‌شود (اعم از سی‌دی‌های مذهبی و علمی، شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی داخلی).

روش پژوهش

روش پژوهش، پیمایش بر اساس طرح مقطعی^۱ است. جامعه آماری، کلیه نوجوانان پسر (۱۸-۱۴ ساله) شهر ایلام است، که تعداد کل آنها با توجه به آمار سرشماری ۱۳۸۵ تقریباً ۱۰۰۰۰ نفر برآورد شده است. حجم نمونه آماری بر اساس فرمول کوکران، با فرض حداکثر واریانس $p=q=0/5$ ، با $0/95$ سطح اطمینان، ۳۷۰ نفر است. احتساب این مقادیر از واریانس و درصد خطا، در راستای کاهش احتمال خطا، افزایش حجم نمونه و در نتیجه تحت پوشش قرار دادن تعداد بیشتری از پاسخگویان صورت گرفته است.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} \div \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right) = 370$$

در اینجا t احتمال صحت در گفتار (برابر ۱/۹۶)، q عدم وجود و P وجود صفت در نمونه، n جمعیت نمونه، N جامعه آماری و d (برابر ۰/۵) احتمال خطاست. توزیع پرسشنامه در میان نمونه آماری مورد مطالعه، با استفاده از

^۱ Cross-sectional

روش نمونه‌گیری خوشه‌ای صورت گرفته است.

اعتبار و روایی

اطلاعات مورد نظر در زمینه متغیرهای وابسته و مستقل، از طریق پرسشنامه خودساخته جمع‌آوری شد. برای بررسی روایی^۲ پرسشنامه، از روایی صوری (۶ نفر از اساتید دانشکده‌های علوم اجتماعی، روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه شیراز) و برای سنجش پایایی^۳ نیز از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شد. در این راستا، پرسشنامه اولیه، در بین ۳۵ نفر از افراد نمونه مورد بررسی توزیع و مورد پیش‌آزمون^۴ قرار گرفت، سپس گویه‌هایی که ضریب آلفای آنها کمتر از ۰/۷۰ بود، به عنوان گویه‌های ناپایا حذف و پرسشنامه نهایی تدوین شد (جدول ۱).

^۲ Validity

^۳ Reliability

^۴ Pre test

جدول ۱- میزان آلفای کرونباخ مقیاس‌های پرسشنامه

طیف	گرایش به بزهکاری	نظارت خانواده	صمیمیت خانواده	آسفتگی تعلق خاطر به مدرسه	همنشینی با دوستان بزهکار	وابستگی به دوستان
تعداد گویه‌ها	۲۰	۴	۵	۴	۵	۴
آلفا کرونباخ	۰/۸۹	۰/۸۱	۰/۸۲	۰/۸۰	۰/۷۶	۰/۷۵

یافته‌ها و نتایج

یافته‌های توصیفی

اطلاعات موجود در جدول ۲ چگونگی پاسخ‌دهی پاسخگویان به گویه‌های متغیر وابسته پژوهش (گرایش به رفتار بزهکارانه) را نشان می‌دهد. ارزیابی یافته‌ها بیانگر آن است که از بین ۲۰ رفتار مورد بررسی، رفتارهای؛ تقلب در امتحان، استمنا کردن، دعوا کردن، دیدن

فیلم‌های مستهجن، ارتباط تلفنی با جنس مخالف و ارتباط مستقیم با جنس مخالف، از بیشترین گرایش از سوی پاسخگویان برخوردار بوده‌اند. از سوی دیگر، رفتارهای مصرف‌های حشیش، مصرف قرص‌های روانگردان، مصرف سیگار، مصرف مشروبات الکلی و فرار از خانه با کمترین استقبال رو به رو شده‌اند.

جدول ۲- توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب گرایش به رفتار بزهکارانه

گویه	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
فرار از مدرسه	٪۵۰	٪۲۶/۸	٪۱۶/۷	٪۳/۱	٪۳/۴
فرار از خانه	٪۸۳/۹	٪۱۰/۷	٪۴	٪۱/۱	٪۰/۳
ارتباط تلفنی با جنس مخالف	٪۶۴/۱	٪۱۲/۴	٪۹/۳	٪۵/۹	٪۸/۲
ارتباط مستقیم با جنس مخالف	٪۷۱/۵	٪۱۰/۲	٪۸/۵	٪۴/۸	٪۵/۱
مصرف سیگار	٪۸۸/۴	٪۷/۹	٪۲/۳	٪۱/۴	٪۰
مصرف قرص X	٪۹۷/۷	٪۱/۷	٪۰/۳	٪۰	٪۰/۳
مصرف حشیش	٪۹۸/۳	٪۱/۳	٪۰	٪۰	٪۰
مصرف مشروبات الکلی	٪۸۸/۱	٪۵/۴	٪۵/۱	٪۰/۶	٪۰/۸
همجنس بازی	٪۷۴	٪۱۴/۴	٪۶/۸	٪۲/۸	٪۲
تخریب اموال عمومی	٪۶۶/۷	٪۲۰/۳	٪۶/۵	٪۴/۲	٪۲/۳
تخریب اموال شخصی دیگران	٪۷۴/۳	٪۱۶/۷	٪۴/۵	٪۳/۱	٪۱/۴
تقلب در امتحان	٪۱۲/۷	٪۲۴	٪۲۲/۶	٪۱۴/۱	٪۲۶/۶
ایجاد مزاحمت برای مردم	٪۶۰/۵	٪۲۳/۲	٪۱۰/۷	٪۲/۸	٪۲/۸
دیدن فیلم مستهجن	٪۴۵/۵	٪۲۳/۲	٪۱۵/۵	٪۷/۶	٪۸/۲
استمنا کردن	٪۴۱	٪۲۳/۴	٪۱۵/۸	٪۱۱	٪۸/۸
بیرون ماندن از خانه بدون اجازه والدین تا نیمه شب	٪۷۲	٪۱۶/۱	٪۷/۱	٪۲/۸	٪۲
سر دادن شعارهای زشت در میادین ورزشی	٪۶۰/۵	٪۲۴	٪۷/۶	٪۳/۴	٪۴/۵
دعوا کردن	٪۲۶/۸	٪۳۰/۲	٪۲۴/۳	٪۹	٪۹/۶
نافرمانی نسبت به والدین و توهین به آنها	٪۷۳/۲	٪۱۸/۹	٪۴/۵	٪۲	٪۱/۴
تأخیر در مدرسه و ناراحتی خانواده یا مدرسه	٪۶۵/۳	٪۲۲	٪۷/۳	٪۲/۵	٪۲/۸

پدران و ۸/۷ درصد برادران نمونه آماری مورد بررسی مرتکب جرم شده‌اند (جدول ۳).

نتایج یافته‌ها بیانگر آن است که خواهر و مادر هیچ یک از پاسخگویان مرتکب جرم نشده، ولی ۵/۲ درصد

جدول ۳- توزیع پاسخگویان بر اساس داشتن مجرم در خانواده

هیچ یک	مادر	خواهر	برادر	پدر	مجرم
۳۱۷	-	-	۳۲	۱۹	فراوانی
٪۸۶/۱	-	-	٪۸/۷	٪۵/۲	درصد

قابل تأمل است، کمبود استقبال از روزنامه، سینما و اینترنت در بین پاسخگویان مشاهده می‌شود، که حاکی از تمایل کمتر به امر مطالعه، و نیز عدم دسترسی آسان به این رسانه‌ها، به علت وضعیت اقتصادی پایین است.

در بررسی توزیع پاسخگوها، بر اساس مهمترین رسانه جمعی مورد استفاده، جدول ۴ بیانگر آن است که شبکه‌های تلویزیونی داخلی مهمترین، و سینما، روزنامه، ویدیو سی. دی و اینترنت کم اهمیت‌ترین رسانه جمعی مورد استفاده در میان پاسخگوها بوده‌اند. آنچه در اینجا

جدول ۴- توزیع پاسخگویان بر اساس مهمترین رسانه مورد استفاده

نوع رسانه	روزنامه	تلویزیون داخلی	تلویزیون خارجی	ماهواره	سینما	سی. دی	اینترنت
فراوانی	۴	۳۲۳	۸	۸	-	۴	۲
درصد	٪۱/۱	٪۹۱	٪۲/۳	٪۲/۳	-	٪۱/۱	٪۰/۶

جدول ۵ نشان می‌دهد که پاسخگویان بیشترین میزان استفاده از برنامه‌های تلویزیونی (۵۴/۹ درصد) را صرف دیدن برنامه‌های ورزشی می‌کنند. برنامه‌های سیاسی نیز با ۱/۲ درصد کمترین میزان مخاطب را داشته‌اند.

جدول ۵- توزیع پاسخگویان بر اساس نوع استفاده از تلویزیون

جدول ۵- توزیع پاسخگویان بر اساس نوع استفاده از تلویزیون

نوع برنامه	مذهبی	ورزشی	علمی	فیلم سینمایی	سیاسی
فراوانی	۱۴	۱۹۴	۱۲	۱۲۸	۴
درصد	٪۴	٪۵۴/۹	٪۳/۱	٪۳۶/۳	٪۱/۲

از لحاظ استفاده از برنامه‌های ماهواره، بیشترین میزان استفاده، صرف دیدن برنامه‌های ورزشی (۱۵/۲ درصد) و فیلم سینمایی (۹/۸ درصد) می‌شود و برنامه‌های سیاسی (۶/۰ درصد) کمترین میزان مخاطب را داشته‌اند (جدول ۶).

جدول ۶- توزیع پاسخگویان بر اساس چگونگی استفاده از ماهواره

نوع برنامه	مذهبی	ورزشی	علمی	فیلم		سیاسی	اقتصادی	هیچکدام
				سینمایی	سکسی			
فراوانی	۱۰	۵۶	۶	۳۶	۲۶	۲	۳۴	۱۹۸
درصد	٪۲/۷	٪۱۵/۲	٪۱/۶	٪۹/۸	٪۷	٪۰/۶	٪۹/۲	٪۵۳/۸

در بررسی سی. دی‌های مورد علاقه، ارزیابی داده‌های جدول ۷ بیانگر آن است که اغلب پاسخگویان، علاقه‌مند به دیدن سی. دی‌های حاوی فیلم سینمایی و شوکردی هستند. با توجه به جدول، در مجموع شوکردی با ۳۸/۵ درصد و شو خارجی با ۲/۲ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین استفاده را در بین نمونه آماری مورد بررسی داشته‌اند.

جدول ۷- توزیع پاسخگویان بر اساس نوع C.D مورد استفاده

نوع برنامه	فراوانی	فیلم سینمایی	سکسی	شوکردی	فارسی	خارجی
فراوانی	۱۶	۱۰	۱۴	۱۴۲	۳۴	۸
درصد	٪۴/۳	٪۲/۷	٪۳/۸	٪۳۸/۵	٪۹/۲	٪۲/۲

یافته‌های استنباطی در ارزیابی فرضیه‌های مورد بررسی در این پژوهش، اطلاعات موجود در جدول ۸ بیانگر آن است که بین متغیرهای: صمیمیت اعضای خانواده ($r = -0/452$)، تعلق خاطر نسبت به مدرسه ($r = -0/322$) و نظارت خانواده ($r = -0/314$) با گرایش به رفتار بزهکارانه، همبستگی معکوس، متوسط، در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار است. همچنین، بین میزان استفاده از تولیدات فرهنگی داخلی ($r = -0/123$) با متغیر وابسته، همبستگی معکوس، ضعیف و در سطح حداقل ۹۵ درصد معنی‌دار بوده است. توجه به نتایج فوق بیانگر آن است که هرچه میزان این متغیرها در میان پاسخگویان بیشتر باشد، از میزان گرایش آنها به رفتار بزهکارانه کاسته می‌شود. از سوی دیگر، رابطه متغیرهای: همنشینی با دوستان بزهکار ($r = 0/518$) و وابستگی به دوستان ($r = 0/342$) با متغیر وابسته، مستقیم و متوسط، و رابطه میزان استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی ($r = 0/271$)، آشنفتگی خانواده ($r = 0/206$) = و داشتن مجرم در خانواده ($r = 0/256$) با گرایش به رفتار بزهکارانه مستقیم و ضعیف است. این همبستگی در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار بوده است، به این ترتیب که با افزایش میزان این متغیرهای مستقل، گرایش به بزهکاری نیز بیشتر می‌شود. همچنین، رابطه معنی‌داری بین متغیر پایگاه خانوادگی با گرایش به رفتار بزهکارانه مشاهده نمی‌شود.

آنها به رفتار بزهکارانه کاسته می‌شود. از سوی دیگر، رابطه متغیرهای: همنشینی با دوستان بزهکار ($r = 0/518$) و وابستگی به دوستان ($r = 0/342$) با متغیر وابسته، مستقیم و متوسط، و رابطه میزان استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی ($r = 0/271$)، آشنفتگی خانواده ($r = 0/206$) = و داشتن مجرم در خانواده ($r = 0/256$) با گرایش به رفتار بزهکارانه مستقیم و ضعیف است. این همبستگی در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار بوده است، به این ترتیب که با افزایش میزان این متغیرهای مستقل، گرایش به بزهکاری نیز بیشتر می‌شود. همچنین، رابطه معنی‌داری بین متغیر پایگاه خانوادگی با گرایش به رفتار بزهکارانه مشاهده نمی‌شود.

جدول ۸- آزمون فرضیه‌های پژوهش

فرضیه	ضریب	سطح معنی‌داری
بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۰۷۵	۰/۱۵
بین نظارت خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۳۱۴**	۰/۰۰
بین صمیمیت بین اعضای خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۴۵۲**	۰/۰۰
بین آشنفگی خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۲۰۶**	۰/۰۰
بین داشتن مجرم در خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۲۵۶**	۰/۰۰
بین تعلق خاطر نسبت به مدرسه و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۳۲۲**	۰/۰۰
بین همنشینی با دوستان بزهکار و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۵۱۸**	۰/۰۰
بین وابستگی به دوستان و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۳۴۲**	۰/۰۰
بین میزان استفاده از تولیدات فرهنگی داخلی و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۱۲۳**	۰/۰۲
بین میزان استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی و گرایش به رفتار بزهکارانه رابطه وجود دارد.	۰/۲۷۱**	۰/۰۰

* معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد ** معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد

تحلیل رگرسیونی
تفسیر نتایج تحلیل رگرسیونی گام به گام نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل به ترتیب میزان اهمیتی که در تبیین متغیر وابسته داشته‌اند، طی پنج مرحله وارد معادله شده و در مرحله نهایی متغیرهای همنشینی با دوستان بزهکار، صمیمیت بین اعضای خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های خارجی، وابستگی به دوستان و نظارت خانواده، با همبستگی ۰/۶۵۹ و ضریب تعیین ۰/۴۳۵، در مجموع بیش از ۴۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته؛ یعنی گرایش به رفتار بزهکارانه را تبیین نموده‌اند (جدول ۹). با توجه به علایم ضرایب B موجود در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود که متغیرهای همنشینی با دوستان بزهکار

(B=۱,۲۳۲)، استفاده از رسانه‌های خارجی (B=۱,۱۲۷) و وابستگی به دوستان (B= ۰,۵۰۰)، اثر مثبت، متغیرهای صمیمیت اعضای خانواده (B= -۰,۷۹۱) و نظارت خانواده (B= -۰,۹۸۲)، اثر منفی بر گرایش به رفتار بزهکارانه دارند. به عبارت دیگر، عوامل همنشینی با دوستان بزهکار، استفاده از رسانه‌های خارجی و وابستگی به دوستان رابطه‌ای مستقیم، و عوامل صمیمیت اعضای خانواده و نظارت خانواده رابطه‌ای معکوس با گرایش به رفتار بزهکارانه دارند. در مجموع، ارزیابی یافته‌ها نشان می‌دهد که مدل پژوهش حاضر از قدرت تبیین و پیش‌بینی بالایی برخوردار است.

جدول ۹- تحلیل رگرسیونی گام به گام برای پیش‌بینی متغیر وابسته

مرحله	R	R ²	تغییرات R ²	خطای استاندارد
اول	۰/۵۲۲	۰/۲۷۲	۰/۲۷۲	۹/۶۶۹۰۴
دوم	۰/۶۰۲	۰/۳۶۲	۰/۰۹۰	۹/۰۶۶۷۲
سوم	۰/۶۲۸	۰/۳۹۴	۰/۰۳۲	۸/۸۵۰۴۵
چهارم	۰/۶۴۵	۰/۴۱۶	۰/۰۲۲	۸/۷۰۱۱۳
پنجم	۰/۶۵۹	۰/۴۳۵	۰/۰۱۹	۸/۵۷۴۷۳
	Sig=۰/۰۰۰		Constant=۳۵/۷۳۹	

جدول ۱۰- عناصر درون معادله برای پیش‌بینی متغیر وابسته

نام متغیر	ضرایب B	T	Sig T
همنشینی با دوستان بزهکار	۱/۲۳۲	۱۰/۷۴۶	۰/۰۰
صمیمیت اعضای خانواده	-۰/۷۹۱	-۶/۶۰۰	۰/۰۰
استفاده از رسانه خارجی	۱/۱۲۷	۴/۰۳۶	۰/۰۰
وابستگی به دوستان	۰/۵۰۰	۳/۴۱۵	۰/۰۰
نظارت خانواده	-۰/۹۸۲	-۳/۱۸۱	۰/۰۰

معادله پیش‌بینی رگرسیون پنج متغیره با توجه به جدول ۱۰ برای پیش‌بینی میزان گرایش به رفتار بزهکارانه در میان نمونه مورد بررسی به صورت زیر است:

$$Y = (35/739) + (1/233 \times x1) + (-0/791 \times x2) + (1/127 \times x3) + (0/5 \times x4) + (-0/982 \times x5)$$

همچنین، جدول ۱۱ نشان می‌دهد که متغیرهای؛ تعلق خاطر به مدرسه، استفاده از رسانه‌های داخلی، داشتن

مجرم در خانواده و پایگاه اقتصادی- اجتماعی خانواده خارج از معادله قرار گرفته‌اند. این مسأله به معنی کم اهمیت بودن متغیرهای مذکور نیست، بلکه از آنجا که در روش مرحله به مرحله، هدف انتخاب بهترین متغیر یا متغیرها برای پیش‌بینی است، این نتیجه به علت وجود همبستگی بین متغیرهای خارج از معادله با متغیرهای درون معادله رقم می‌خورد.

جدول ۱۱- متغیرهای خارج شده از جدول به روش گام به گام

متغیر وارد شده	همبستگی جزئی	Beta	T	Sig T
پایگاه اقتصادی- اجتماعی خانواده	۰/۰۹۳	۰/۰۷۲	۱/۶۳۴	۰/۱۰۳
تعلق خاطر به مدرسه	-۰/۰۸۱	-۰/۰۶۸	-۱/۴۲۴	۰/۱۵۵
استفاده از رسانه‌های داخلی	۰/۰۲۶	۰/۰۲۱	۰/۴۵۳	۰/۶۵۱
داشتن مجرم در خانواده	۰/۰۴۶	۰/۰۳۶	۰/۸۰۰	۰/۴۲۵

بحث و نتیجه‌گیری

ارزیابی یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر آن است که تقلب در امتحان، رفتارهای جنسی و دعوا کردن بیشترین گرایش را در بین پاسخگویان داشته‌اند. با توجه به اینکه نمونه مورد بررسی در دوران بلوغ جنسی به سر می‌برند، تمایل به دعوا و نیز تمایل به مسائل جنسی در این سنین دور از انتظار نیست. مهمترین علت این امر می‌تواند

ناشی از عدم آگاهی پاسخگویان از مسائل و پیامدهای این امور به علت محدودیت‌های فرهنگی باشد. از سوی دیگر، مصرف دخانیات، قرص‌های روانگردان و مشروبات الکلی و فرار از خانه با کمترین استقبال روبه رو شده که خود می‌تواند ناشی از آگاهی پاسخگویان از پیامدهای ناشی از این گونه رفتارها باشد. بی‌شک، آگاه سازی نوجوان از رفتارهای دسته دوم، محدودیت گروه

در واقع انحراف برای آنها نوعی واکنش منفی نسبت به عملکرد والدین و نمایشی از بزرگ شدن است. بنابراین، درک ارتباط بین روابط خانوادگی و گرایش به رفتار بزهکارانه از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. نتایج حاصل از تحلیل یافته‌های پژوهش حاضر نیز نشان می‌دهد که بین آشفتگی خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه همبستگی مستقیم وجود دارد.

همچنین، یافته‌ها بیانگر رابطه معنی‌دار بین داشتن مجرم در خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه در میان نمونه آماری است. خانواده مکانی برای تربیت و پرورش انسان‌هاست که تنها در صورت وجود سلامت روحی و روانی می‌تواند انسان‌هایی پاک و سالم تحویل اجتماع داده، به این ترتیب مدعی ادای وظیفه اساسی خود شود. در صورتی که یکی از اعضای خانواده دارای انحرافات باشند، زوال اخلاقی به وجود آمده از این انحراف، باعث بروز مشکلات تربیتی برای سایر افراد خانواده، خصوصاً نوجوانان و جوانان خواهد شد.

بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد که همبستگی قوی و معکوسی بین تعلق خاطر نسبت به مدرسه و گرایش به رفتار بزهکارانه در میان نمونه مورد مطالعه وجود دارد. همچنین، نیمی از نمونه آماری مورد بررسی هیچ تمایلی برای فرار از مدرسه ندارند. توجه جدی به محیط مدرسه که نقش بسزایی در تکوین شخصیت دانش‌آموز دارد، ضرورتی انکارناپذیر است، زیرا دانش‌آموز بیشتر اوقات زنده و فعال خود را در مدرسه می‌گذراند و اگر مدرسه نتواند به وظایف تربیتی و پرورشی خود عمل کند، از عوامل انحراف و بزهکاری محسوب می‌گردد. مک‌کریستال و همکاران در پژوهشی نشان می‌دهند برنامه‌هایی که توسط مدرسه برای پیشگیری از رفتارهای بزهکارانه بر روی این افراد پیاده می‌شود، نمی‌تواند کمک زیادی به آنها بکند، چرا که آنها نیاز به کمک همه جانبه و تمام وقت دارند و این از عهده مدرسه خارج است

اول را نداشته و خانواده و جامعه بهتر توانسته این آگاهی را به افراد منتقل سازد.

نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌ها حاکی از همبستگی قوی و معکوس بین نظارت خانواده و گرایش به رفتار بزهکارانه در میان نمونه مورد مطالعه است؛ به این صورت که هرچه خانواده نظارت بیشتری بر اعمال و رفتار فرزندان داشته باشد، فرزندان گرایش کمتری به رفتارهای بزهکارانه از خود نشان داده‌اند. نتایج پژوهش کالدولا و همکاران همگام با پژوهش‌های پیش از خود، رابطه منفی کنش والدین با رفتار بزهکاران را به خوبی نشان می‌دهد (Caldwell, 2006). بر اساس نظریه "کنترل"، هنجارشکنی و کجروی افراد ریشه در عدم کنترل صحیح و کارای آنان دارد، به طوری که هرچه میزان کنترل بیشتر باشد و نظارت‌های گوناگون از راه‌های مستقیم و غیرمستقیم توسط والدین وجود داشته باشد، میزان همنوایی فرد با خانواده بیشتر خواهد بود. هیرشی نیز در آزمون نظریه کنترل اجتماعی دریافت که افزایش تقید جوانان به والدین و گذران بیشتر اوقات فراغت فرزندان با خانواده، گرایش جوانان به بزهکاری را کاهش می‌دهد (Hirschi, 1979: 34-38).

ارزیابی یافته‌های پژوهش رایان و تستا پیرامون بررسی نقش دوران کودکی افراد در خانواده، در ایجاد افراد بزهکار نشان می‌دهد که احتمال ارتکاب رفتارهای بزهکارانه توسط کودکانی که سابقه سوء رفتار دارند، بیشتر و نرخ بزهکاری آنها ۴۷ درصد بیش از کودکانی است که در دوران کودکی از سوی والدین مورد بی‌توجهی قرار نگرفته‌اند (Ryan and Testa, 2005). نظریه پردازان دیدگاه بوم‌شناسی نیز معتقدند که با تضعیف پیوندها و حمایت‌های اجتماعی، نقش خانواده در کنترل فرد کم‌رنگ می‌شود (Schwirian & Schwirian, 2007: 287). بر این اساس، افرادی که مشکلات خانوادگی دارند، بیش از دیگران در معرض انحراف قرار گرفته و

(Mc Crystal, 2006). نبود فرصت‌های آموزشی مناسب، ناعادلانه بودن رفتار کارکنان مدارس با دانش‌آموزان، برنامه‌های آموزشی ایستا و کسالت‌آور و شکست تحصیلی، موجب کاهش تعلق خاطر، دلبستگی و تعهد دانش‌آموز نسبت به مدرسه شده، زمینه رفتار بزهکارانه را در نوجوانان فراهم می‌سازد.

یافته‌های پژوهش لیا و همکاران به تأثیر نقش همسالان در ارتکاب بزهکاری اشاره می‌کند و نشان می‌دهد که افراد با بزهکاری سعی در جلب توجه همسالان خود را دارند و این مسأله رابطه مثبتی با خطرپذیری و رفتارهای خطرآفرین افراد دارد (Leea, 2006). بدین روی، اگر فردی با گروهی از بزهکاران رابطه برقرار کند و با آنان دوست شود، به تدریج تحت تأثیر رفتار آنان قرار می‌گیرد. ارزیابی یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که رابطه بین همنشینی با دوستان بزهکار و گرایش به رفتار بزهکارانه در بالاترین سطح معنی‌داری است و همبستگی مستقیم و شدیدی بین این دو متغیر وجود دارد؛ بدین صورت که هرچه فرد همنشینی بیشتری با دوستان بزهکار داشته باشد، تمایل بیشتری به این‌گونه رفتارها خواهد داشت. از طرف دیگر، تحلیل یافته‌ها بیانگر رابطه معنی‌دار و قوی بین وابستگی به دوستان و گرایش به رفتار بزهکارانه در میان گروه مورد مطالعه است، که این نیز مهر تأییدی است بر این نکته که اگر نوجوان منبع قدرتی خارج از محیط خانواده برای امنیت خود یابد، به آن‌سو می‌رود و این در صورتی است که چنین منبعی را در خانواده نیافته باشد. حال اگر وی پناهگاهی برای خود پیدا کند که گروهی منحرف باشند، اعمال وی سرانجامش جز بزهکاری چیز دیگری نخواهد بود.

رسانه‌ها می‌توانند از جمله مؤلفه‌های درخور توجه در ایجاد انگیزه روی آوردن جوانان به سمت بزهکاری و

رفتارهای انحرافی باشند. به اعتقاد ساترلند^۱ جوانان در فرایند یادگیری اجتماعی به تقلید از رفتار دیگران می‌پردازند و از طریق رسانه‌ها برخی از رفتارهای بزهکارانه نظیر پرخاشگری و خشونت را می‌آموزند. باندورا^۲ نیز به یادگیری اجتماعی و نقش رسانه‌های گروهی، به‌ویژه تلویزیون در شکل دادن به رفتارهای پرخاشگرانه و بزهکارانه تأکید کرده است (احمدی، ۱۳۸۹: ۱۴۳). ارزیابی یافته‌ها حاکی از همبستگی معنی‌دار و معکوس بین میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و گرایش به بزهکاری در میان نمونه مورد بررسی است. از سوی دیگر، نقش محصولات فرهنگی خارجی به‌ویژه ماهواره و اینترنت نیز در رواج بی‌بند و باری اخلاقی، مقابله با هنجارهای اجتماعی، عدم پایبندی مذهبی و بلوغ زودرس نوجوانان در مسائل جنسی حائز اهمیت است. بررسی نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که همبستگی معنی‌دار و شدیدی بین میزان استفاده از تولیدات فرهنگی خارجی و گرایش به رفتار بزهکارانه در میان نمونه مورد مطالعه وجود دارد.

در پایان، مهمترین راهکارها و پیشنهادهای لازم در زمینه کاهش گرایش نوجوانان به رفتار بزهکارانه، به شرح ذیل آمده است:

- نظارت و کنترل صحیح رفت و آمد فرزندان و دوستان صمیمی آنها توسط خانواده؛
- آگاه نمودن فرزندان و برحذر داشتن آنان از مسایل و مشکلات اخلاقی موجود در جامعه؛
- ایجاد ارتباط بین خانواده و مدرسه و افزایش سطح آگاهی و شناخت خانواده در مورد آثار سوء ناهنجاری‌های اجتماعی دانش‌آموزان؛
- تهیه و نمایش فیلم‌های آموزشی درباره آثار انواع روش‌های نادرست تربیتی (از جمله محدودیت زیاد،

¹ Sutherland

² Bandura

- آزادی زیاد، فاصله عاطفی، فاصله اطلاعاتی و . . .) برای اطلاع والدین؛
- تقویت ارتباط میان والدین دانش‌آموزان با مربیان و عدم واگذاری مسؤلیت تربیت فرزندان به مدرسه یا خانواده به تنهایی؛
- تشکیل جلسات پرسش و پاسخ با حضور والدین در محیط‌های آموزشی به منظور ارتقای سطح آگاهی خانواده نسبت به سالم‌سازی محیط خانواده؛
- ارتقای سطح آگاهی نوجوانان در زمینه چگونگی انتخاب دوست و آگاه نمودن والدین در کمک به ایشان در انتخاب گروه دوستی خود و کنترل روابط آنان با دوستانشان؛
- آگاه‌سازی نوجوانان نسبت به مسائل مربوط به دوران بلوغ و چگونگی کنترل نیازهای جنسی، به ویژه آگاه‌سازی آنان از مسائل، مشکلات و پیامدهای ناشی از انحرافات جنسی؛
- قانونمند نمودن نحوه درج اخبار مربوط به بخش حوادث و ممانعت از سوء استفاده از بیان جزئیات جرایم به دلیل بد آموزی و اشاعه منکرات و جلوگیری از قهرمان‌سازی رسانه‌ای از این عاملان.
- منابع**
- احمدی، حبیب. (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی انحرافات*، تهران: انتشارات سمت، چاپ چهارم.
- احمدی، حبیب؛ خواجه‌نوری، بیژن و سیدمجید موسوی. (۱۳۸۸). "عوامل مرتبط با بزهکاری دانش‌آموزان دبیرستانی"، *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال نهم، ش ۳۳، ص ۱۰۵-۱۲۲.
- حبیب‌زاده، اصحاب و محمد قاسمی. (۱۳۸۸). "رابطه بین استفاده از رسانه‌های صوتی- تصویری و بزهکاری نوجوانان". *پژوهش‌های ارتباطی*
- (پژوهش و سنجش)؛ ۱۶(۲) پیاپی ۵۸، ص ۹۵-۱۲۰.
- حسنوند، احسان و اسماعیل حسنوند. (۱۳۹۰). "بررسی عوامل خانوادگی و اجتماعی مؤثر بر رفتار بزهکارانه دانش‌آموزان (مطالعه موردی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان سلسله در استان لرستان)"، *فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، سال دوم، شماره دوم، صص ۲۱-۳۶.
- مقدس، علی‌اصغر. (۱۳۷۴). *ساختار شغلی و تحرک اجتماعی در استان‌های فارس و کهگیلویه و بویراحمد*، دانشگاه تربیت مدرس: رساله دکترای جامعه‌شناسی.
- مقیمی‌اسفندآبادی، حسین. (۱۳۸۵). *بررسی علل و عوامل بزهکاری افراد ۱۵_۱۹ ساله در شهر تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران: دانشکده علوم اجتماعی.
- Agnew, R. (1991). "The interactive effects of peer variables on delinquency." *American Journal of Criminology*, 29, 1: 47-72.
- [Online]. <<http://www.sciencedirect.com/science>>. [23 July 2011].
- Caldwell, R. M & L. E. Beutler & S. A. Ross. (2006). "An Examination of the Relationships between Parental Monitoring, Self-Esteem and Delinquency Among Mexican American Male Adolescents." *Journal of Adolescence*, 29, 3: 459-464.
- [Online]. <<http://www.sciencedirect.com/science>>. [20 July 2011].
- Hirschi, T. (1979) "Separate but Unequal Is Better." *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 16: 34-38.
- Kendall, D. E. (2000). *Sociology in our Time: The Essentials*. Canada: Nelson / Thomson Learning.
- Lee, J. M, & N. J. Bell, & W. Watson. (2006).

Investigating the Role of Placement and Placement Instability". *Children and Youth Services Review*, 27: 227-249.

[Online]. <<http://www.sciencedirect.com/science>>. [3 October 2011].

Schwirian, O. K. & M. P. Schwirian, (1993) "Neighboring, Residential Satisfaction and Psychological Well-being Inurban Elders." *Journal of Community Psychology*, 21: 285-299.

[Online]. <<http://www.sciencedirect.com/science>>. [20 July 2011].

Shoemaker, D.J.(1990) *Theories of delinquency, second edition*, New York: oxford university press

"Situating Alcohol Use and Delinquency Within Developmental and Societal Context: The Case of Korean Youth." *Journal of Adolescence, In Press, corrected proof, available*.

[Online]. <<http://www.sciencedirect.com/science>>. [3 October 2011].

McCrystal, P. & K. Higgins, & A. Percy, (2006) "School Exclusion Drug Use and Delinquency in Adolescence." *Journal of Adolescence*. 29: 829° 836.

[Online]. <<http://www.sciencedirect.com/science>>. [3 October 2011].

Ryan. J.P. & M.F. Testa. (2005) "Child Maltreatment and Juvenile Delinquency:

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

